

TÜRR ISTVÁN HALÁLRA ÍTÉLÉSE ÉS AZ ANGOL DIPLOMÁCIA 1855/56-BAN

Türr István, a legendás hírű olasz tábornok, Garibaldi 1860-as szicíliai expedíciójának egyik kiemelkedő vezetője 1849 óta a magyar emigráció tevékeny tagja volt, akinek kézrekerítésére, kikapcsolására az osztrák kormányzat minden lehetőt elkövetett. Miután 1849. január 19-én elhagyta katonai alakulatát, a Ferenc Károly főherceg nevét viselő 52. osztrák gyalogezredet – ahol hadnagyként szolgált – és átállt a piemontiak oldalára, dezertőrnek nyilvánították.¹ Utóbb az 1853-as milánói felkelés előkészítésében tanúsított sokoldalú tevékenysége miatt hívta fel magára Bécs figyelmét. Azon személyek közé tartozott, akinek lépéseit az osztrák ügynöki hálózat fokozottan nyomon követte, felkészülve a váratlan fordulatokra is.²

Úgy tűnik, hogy 1855-ben elérkezett a várva várt pillanat, amikor lecsaphatnak ellenfelükre. Más kérdés az, hogy az osztrák abszolutizmus kétbalkezessége, ellentmondásossága, felemássága mennyiben járult hozzá ehhez. Türr István, amikor a krími háború idején ezredesi fokozattal angol szolgálatba állt és vállalt feladatainak megfelelően a román fejedelemség területére lépett, helyes logikával mérte fel a helyzetet és személyére nézve nem vállalt túlzott és kalandos kockázatot. 1849-es múltjával ugyan tisztában volt, tudta, hogy Bécsben nehezen felejtének, de tudta ugyanakkor azt is, hogy a kemény megtorlás éveit lassanként elmúltak, a cári hatalom egykori szövetségeséből olyan semleges ország lett, mely Anglia, Franciaország, Törökország mellett ugyan nem lépett háborúba, de Oroszország mellett sem. Mialatt az ellenfelek Krím félszigetén tusáztak, Ausztria megszállta a dunai fejedelemségek területét, szinte meggátolva, hogy a háborús felek új hadszínteret hozzanak létre. A nyugati hatalmak a „semleges” Ausztria szerepét pozitívan értékelték, de a fejleményekből Oroszország is hasznot húzott: megszabadult a kétfrontos háborútól. Más kérdés az, hogy a cári udvarban Ferenc Józsefet és Ausztriát hálátlansággal vádolták.³

Ilyen körülmények között egy angol szolgálatban álló magyar emigránsnak a feltételezések szerint nem sok veszténivalója lehetett, ha az osztrák megszállta román földre lép. Az óvatos Türr Turnu-Severinben kérdést intézett az osztrák parancsnokhoz, hogy tekintettel osztrák katonai múltjára, szabadon közlekedhet-e román területen. Igenlő választ kapott; Giurgiuban Schweiger osztrák őrnagy hasonlóképpen nyilatkozott. Csak ezek után utazott Türr Bukarestbe, ahol 1855. november 1-jén megkezdte működését. Feladatát még szeptemberben 3-án MacMurdo ezredestől kapta, az angol szekerészeti szolgálat parancsnokától, lovak

1 V. ö. Türr István töredékes életrajza. Közli Pitroff Pál. *Új Magyar Szemle*, 1921. III. 1-2. sz.; *Türr István*: Emlékeimből. *Magyar Hírlap*, 1903. okt. 4–dec. 20.; *Attilio Vigerano*: La legione ungherese in Italia (1859–1867). Roma, 1924. 33. és köv. o.

2 *Leo Pollini*: Mazzini e la rivolta Milanese del 6 febbraio 1853. Milano, 1930. 72. és köv. o.; *Uő.*: Gli ungheresi e la rivolta Milanese del febbraio 1853. Bp., 1931–32. 000. o.; *Koltay-Kastner Jenő*: A Kossuth-emigráció Olaszországban. Budapest, 1960. 42. és köv. o.

3 V. ö. *Heinrich Friedjung*: Der Krimkrieg und die österreichische Politik. Stuttgart, 1907.; *Márki Sándor*: Az 1849. évi osztrák-orosz szövetség felbomlása. I–III. *Budapesti Szemle*, 1917. CLXXI–CLXXII.; *Bernhard Unckel*: Österreich und der Krimkrieg. Lübeck-Hamburg, 1969.; *Paul W. Schroeder*: Austria, Great Britain and the Crimean War. London, 1972.

és szekerek vásárlására. A Bukarestben magabiztosan közlekedő Türrnek azonban hamarosan keserves csalódásban lett része. Néhány órai ottlétét követően egykori osztrák ezredének helyben állomásozó tisztjei felismerték és minden tiltakozása ellenére fogságba vetették. Nehezen lehet nyomon követni az eseményeket abban a tekintetben, hogy a személyét felismerő osztrák tisztok mennyiben jártak el öntevékenyen és mennyiben felsőbb utasításra. Annyi azonban biztos, hogy utólagosan Bécs mindenben helyeselte az eljárást és nem sokat törődött azzal, hogy román földön, semleges területen, erőszakot gyakoroltak és az adott időpontban Türr – osztrák szempontból kétes múltja ellenére – annak az Angliának szolgálatában állott, mellyel Ausztria baráti viszonyt tartott fenn. Türr bukaresti elfogatásának szinte az első pillanattól kezdve nemzetközi botrány szaga volt és nagyon is szűklátókörűnek kellett annak lennie, aki azt remélte, hogy Türr börtönbe vetése felett London egyszerűen napirendre tér.⁴

Osztrák részről villámgyorsan cselekedtek és két nappal elfogása után már Brassóba szállították, ahol haditörvényszék elé állították. A sebtében lezajló események során szinte alig maradt Türrnek arra ideje, hogy átadja hivatalos iratait, pénzét Berendy török őrnagynak és megkérje: azonnal értesítse a történetekről a bukaresti angol konzult. Üzenetet küldött továbbá Plonder angol őrnagynak is, akinek inasával az elszállítása pillanatában véletlenül összetalálkozott.⁵

Mialatt Brassóban megkezdődött Türr vizsgálata, Bukarestből eljutottak Londonba a szükséges információk. Clarendon angol külügyi államtitkár, bármennyire is felháborodással és csodálkozással vette tudomásul a történeteket, első lépései során szelíd informatori akciókat kezdeményezett a londoni osztrák követ irányába. A kellő választ, az eset osztrák értelmezését hamarosan meg is kapta. Colloredo osztrák követ – bécsi információkra, Boul gróf osztrák miniszterelnök és külügyminisztertől származó utasításokra támaszkodva – tájékoztatta Clarendont Türr „bűnös” múltjáról, egykori dezertálásáról és arról, hogy mennyire aktív szerepet játszott Kossuth és Mazzini felforgató tevékenységében. Szerinte Coronini gróf, a romániai osztrák megszálló erők főparancsnoka helyesen járt el, amikor ezt a veszélyes nemzetközi forradalmárt lakat alá tette, mert az osztrák katonai törvények ezt indokolják. Arról pedig, hogy mindez a semleges román földön történt, Colloredo úgy nyilatkozott, hogy amikor Ausztria seregei oda bevonultak, Törökországgal kellő megállapodás jött létre, amely az osztrák hadsereg számára biztosította azon jogokat, hogy osztrák dezertőrök ellen közvetlenül felléphessen. Colloredo egy 1854. június 14-én kötött megállapodásra hivatkozott. A magyarázkodás, bármennyire is mesterkéltnek tűnt, mégis nemzetközi jogi hivatkozásokra épült, mellyel az angol kormánynak érdemben foglalkoznia kellett. Tették ezt annak ellenére, hogy Ausztria eljárását Türr ellen eleve nem csak jogtalanak ítélték, de egyidejűleg olyan lépésnek is, mely nem áll összhangban Anglia és Ausztria baráti kapcsolataival.⁶

⁴ *Türr: Arresto, processo e condanna del Colonello* – narrati da lui medesimo. Torino, 1856.; Milano. 1862.; V. ö. L'Opera di Stefano Türrnel Risorgimento Italiano (1849–1870). Descritta della Figlia. I–II. Firenze, 1928. II. 11. és köv. o.; *Gonda Béla: Türr tábornok. Születésének száz éves évfordulójára.* Budapest, 1925. 18. és köv. o.; *Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849–1865.* I–IV. Budapest, 1922–1937. II. 55–56. o.

⁵ V. ö. *Türr: Arresto ...* I. m. 17. és köv. o.

⁶ Clarendon Elliotnak, London, 1855. november 27. (Public Record Office, London. Foreign Office. Embassy and Consular Archives, Austria. FO. 120. [a továbbiakban: PRO] Foreign Office. E. C. Arch. FO 120. 309/165).

Clarendon külügyi államtitkár 1855. november 27-én kellő részletességgel informálta az osztrák álláspontról Elliot bécsi angol követségi titkárt, aki az 1851-től Bécsben szolgált Westmorland angol követ 1855. november 23-i végleges távozása után átmenetileg a követség munkáját irányította. Clarendon sokoldalúan kifejtette álláspontját, mely szerint az angol szolgálatában állt Türr ezredes az osztrákok jogsértő módon tartóztatták le román földön és állították Brassóban hadbíróság elé. Anglia nem tűrheti el, hogy érdekeiért küzdő és katonai egyenruháját viselő egyéneket rabságba vessenek – mindez mélységesen sérti a birodalom érdekeit. Éppen ezért az angol kormány követeli Türr szabadon bocsátását, az angol érdekeket sértő eljárás megszüntetését.⁷

Clarendon külügyi államtitkár az angol kormány kívánságának további nyomatókat adva 1855. december 4-én Elliothoz intézett utasításában felhívja a figyelmet arra a kirívó ellentmondásra, ami Ausztria nemzetközileg vállalt szerepe és az angol szolgálatban álló Türr ezredes letartóztatása között feszül. Elismeri ugyan, hogy Ausztriának jogában áll a számára politikailag veszélyes elemeket szemmel tartani és fellépni ellenük, de az adott esetben nyilvánvaló félreértésről, hibáról és túlzásról van szó. Nézete szerint az osztrák kormánynak méltányolni kell, hogy az angol kormány a maga megbízottait nem hagyhatja magukra, különösen, ha olyan egyértelmű szerepkörben lépnek fel, mint Türr Bukarestben. Coronini gróf osztrák főparancsnok indokolását, magyarázatát Türr esetében elvetendőnek ítéli. Kitűnik Clarendon érveléséből, hogy a Türr elleni eljárást főképpen az osztrák katonai bürokrácia merevségének, rövidlátásának számlájára írja és elvárja Elliothtól, hogy kellő fellépésével Boul gróf osztrák kormányelnököt egy szélesebb körű, az osztrák birodalom nemzetközi érdekeit fokozottabban szem előtt tartó, józan állásfoglalására készítse.⁸

Az angol diplomácia bécsi képviselői nagy körültekintéssel jártak el Boul grófnál Türr ügyében. A távozó Westmorland helyébe 1855. november 23-tól Seymour új követ lépett, akit Elliot részletesen tájékoztatott diplomáciai lépéseiről, melyeket Seymour helyeselt és erélyesen folytatni kívánt. 1855. december 6-i jelentéseiből kitűnik, hogy haladéktalanul folytatta a tisztázó tárgyalásokat, amire annál inkább szükség volt, mert Brassóban a haditörvényszék szisztematikusan folytatta az eljárást Türr ellen. Az osztrák kormányfő bármennyire is átlátta a Türr-ügy kellemetlen diplomáciai következményeit, radikális lépésre nem szánhatta el magát anélkül, hogy az udvarnál döntő befolyással rendelkező szoldateszka érdekeit, érzékenységét ne sértse meg. A hozzá gyakran forduló Seymour követnek egyelőre nem volt hajlandó világos és határozott választ adni. Kettőjük kapcsolatában az udvarias gesztusok sok tekintetben elfeledték a lényegét. Boul nem kívánta az ellentéteket feszíteni, de nem titkolta, hogy tudna ellensérelmeket felhozni, miután angol részről Ausztria ellenségei gyakori pártfogásban részesültek. Még azt is megkockáztatta, hogy felemlegesse az angol – ír kapcsolatok bonyolult ügyeit és felhívja a figyelmet arra, hogy Ausztria a dunai fejedelemségekben hasonlóképpen járt el, mint az angol kormány ír ügyekben szokott. Boul gróf célja ugyanakkor nem az ellentétek kiélezése, hanem ellenkezőleg, tompítása és a rendezés elősegítése

7 Clarendon Elliotnak, London, 1855. november 27. (PRO Foreign Office. E. C. Arch. FO 120. 309/165).

8 Clarendon Elliotnak, London, 1855. december 4. (PRO Foreign Office. E. C. Arch. FO 120. 309/176).

volt – ámbár a saját logikája szerint. Érthető az osztrák kormány részéről, hogy azt a baklövést, melyet a katonai bürokrácia ez ügyben elkövetett, a kellő formáságok betartásával, Ausztria nagyhatalmi tekintélyének megóvásáért kívánta helyrehozni. Végül is kérte Seymourt, hogy legyen türelmes és néhány napon belül eredményt ígért.⁹

Úgy tűnik, hogy Boul optimizmusa korainak bizonyult és az ügyek vontatottsága az angol kormány további tiltakozását vonta maga után. Clarendon külügyi államtitkár 1855. december 11-én Seymournak küldött utasításában a legerélyesebb szavakkal rótt fel az osztrák fél magatartását és álláspontjának haladéktalan képviselőjét kérte.¹⁰ Seymour úgy döntött, hogy kormánya véleményét nem saját szavaival tolmácsolja Boul grófnak, hanem átadja számára a december 11-i utasítás szövegét, ámbár józan megfontolásból Clarendon egy-két súlyosnak ítélt kifejezésén változtatott – melyért utólagosan elnézést kért főnökétől. December 17-i beszámolójából kitűnik, hogy a tiltakozását az osztrák kormányelnök udvariasan tudomásul vette és az osztrák-brit kapcsolatokat szilárd baráti alapokra kívánta helyezni. Ugyanakkor továbbra is felemlgette: Anglia pártfogásban részesít Ausztria számára veszélyes elemeket; kívánatosnak tartaná, hogy az angol szolgálatba kerülők megfelelő hivatalos iratokkal, útlevelekkel lennének felszerelve, hogy az esetleges félreértések elkerülhetővé váljanak. Konkrétan a Türr-ügyre terelve a szót Boul gróf sajnálkozását fejezte ki amiatt, hogy a keletkezett affér olyan személy esetében jelentkezett, aki angol egyenruhát visel. Ismételtlen hivatkozott arra, hogy az osztrák hadseregben a katonai fegyelem ellen vétőket milyen szigorúan ítélik meg és az adott esetben ez egész nyilvánvalóan előtérbe került. Mindennek ellenére reméli, hogy az ügy békés elrendezést fog nyerni – ámbár annak formájára és idejére nézve nem adott határozott választ.¹¹

Az osztrák katonai vezetés keménységére mutatott, hogy Boul gróf békés rendezést óhajtó fellépései nem találtak kellő visszhangra. Nyilvánvalóvá lett, hogy ez esetben már közvetlenül Ferenc József katonai irodájának szükséges közbelépni, hogy a birodalmat érintő kellemetlen Türr-ügy az angol kívánságokkal összhangban rendeződjön. Seymour 1855 december utolsó hetében további erélyes tiltakozásra szánta el magát, ámbár határozott fellépése mindig is összhangban állt a tapasztalt diplomata kiegyensúlyozott magatartásával. Clarendon külügyi államtitkárhoz küldött bizalmas jelentéséből kitűnik, hogy mennyire világosan látta az osztrák katonai vezetés és a polgári kormányzat között feszülő ellentmondásokat. Sok tekintetben szokatlan módon ugyan, de kétségtelenül a jó ügy sikere érdekében kereste és találta meg a kapcsolatot gróf Coronini tábornokkal, a román fejedelemségeket megszálló osztrák erők főparancsnokával, aki megítélése szerint Türr elfogása és hadbírótság elé állítása körül a legfelelősebb szerepet játszotta. Coronini jellemzése során előadja, hogy a tábornok egyike az osztrák birodalom legtekintélyesebb katonai vezetőinek, akit Ferenc József nevelőjeként is emlegetnek és aki továbbra is jelentős befolyást gyakorol az uralkodóra. Az osztrák birodalmi gondolat feltétlen hívről van szó, aki a birodalmi egység és erő legfőbb

9 Seymour Clarendonnak, Bécs, 1855. december 6. (Public Record Office, London. Foreign Office. General Correspondence, Austria. FO 7. [a továbbiakban: PRO Foreign Office. Gen. Corr.] FO 7. 460/3).

10 Clarendon Seymournak, London, 1855. december 11. (PRO Foreign Office. E. C.: Arch. FO 120. 310/19).

11 Seymour Clarendonnak, Bécs, 1855. december 26. (PRO Foreign Office. Gen. Corr. FO 7. 460/29).

letéteményesének a hadsereget tekinti és fegyelmének megőrzésére igen nagy súlyt helyez. Az uralkodót is e meggyőződés hatotta át. Coronini tábornok Türrt rablónak, dezertőrnek, ellenségnek nevezte, akinek példás megbüntetése hozzájárulhat az osztrák hadsereg fegyelmének megőrzéséhez. Az általa árulónak tekintett és in effigie felakasztott Türr, megítélése szerint, nem érdemel kegyelmet és bármilyen fajta engedmény, gyengeség e téren nagyon rossz visszahatást keltene a hadsereg tisztikarában. Éppen ezért példás megbüntetése mellett kardoskodott és ilyen értelemben instruálta a brassói hadbírószéket. Amikor Seymour arra az elhatározásra jutott, hogy tárgyalni kezd Coroninival, nem volt túlságosan bizakodó, de miután kormányától nemcsak erélyes fellépésre ösztönözték, de a végrehajtáshoz szabad kezet is kapott, belevágott a kilátástalan párbeszédbe. Seymour előadásából tudjuk, hogy a kemény Coronini tábornok nem zárkózott el a tárgyalástól, de elképzeléseiből nem engedett. Véleményét nyugodtan képviselte ugyan, de félreérthetetlenül. Nagyon sajnálta, hogy ez ügyben egy tapasztalt idős diplomata és egy öreg tábornok véleménye ütközik össze, de megítélése szerint éppen a válságos európai helyzet előre nehezen látható fejleményei követelik meg, hogy a katonai rendtartás szigorú előírásai ne kerüljenek veszélybe, ne szenvedjenek csorbát. Ámbár annyit Coronini is elismert, hogy egy szerencsétlen ellentétéről van szó és nehezebbre esik a következetes vélemény képviselése – ámbár mást aligha tehet.¹²

Mikor Boul gróf osztrák kormányelnök értesült az angol követ és Coronini tárgyalásáról, egyáltalán nem lepődött meg azon, hogy előrelépés lényegileg nem történt. Ő maga is ebben az irányban tapasztalta a legnagyobb ellenállást és Seymour tudomására is hozta a katonai vezetés és az osztrák kormány közötti véleménykülönbségeket. Seymour tehát szükségképpen rákényszerült arra, hogy a megkezdett úton járjon tovább és Boul grófot kísérelje meg gyors cselekvésre ösztönözni. Az angol kormány egyre aggasztóbbnak ítélte Türr brassói helyzetét és Seymourt most már a legerélyesebb fellépésre utasította. Ezek után szinte ultimátumban követelték az osztrák kormánytól Türr szabadon bocsátását. Mindez arra mutat, hogy az egyébként nagyon is türelmes és hajlékony angol diplomácia végül is megsokalta a bécsi huzavonát és gyors döntést követelt. A brit birodalom tekintélye és egyben Türr élete is kockán forgott, s mindezt az osztrák katonai vezetés makacssága és szűklátókörűsége idézte elő. Ennek megtörésére, vagy legalábbis megpuhítására Boul gróf végül is eredményesen lépett fel – így megnyílt a remény a Türr-ügy megnyugtató rendezésére.¹³

Miközben Bécsben heves csatározások folytak Türr szabadlábra helyezése érdekében, – Brassóban a hadbírószék ügy végezte tovább a dolgát, mintha minden a megszokott kerékvágásban haladna. 1855. november 19-én kezdődnek meg az érdemi kihallgatások, meglehetősen sűrű időközökben – mintegy huszonhat alkalommal – folytatódtak és a karácsonyt megelőző napokban fejeződtek be. A hadbírószék először Türr 1848/49-es tevékenységét vizsgálta, a dezertálás körülményeit. Ennél nagyobb hangsúllyal igyekezett feltárni Türr emigrációs tevékenységét: kapcsolatait Kossuthal, Klapkával és Mazzinival. Különösképpen az

¹² Seymour Clarendonnak, Bécs, 1855. december 26. (PRO Foreign Office. Gen. Corr. FO 7. 460/49. Confidential).

¹³ Clarendon Seymournak, London, 1855. december 15. (PRO Foreign Office. Gen. Corr. FO 7. 450/25).

1853 márciusi milánói felkelés előkészületeiben való részvételéről faggatták. Mervev tagadásnak nem sok értelme lett volna, mert az osztrák hatóságok addigra már minden lényeges tényrt feltártak és Lombardiában a haditörvényszékek szigorú megtorló ítéleteiben mindez kifejezésre is jutott. Éppen ezért Türr egyáltalában nem tagadta, hogy Londonban érintkezésbe került Kossuth Lajossal és miután Torinóba utazott, megtalálta a szükséges szálakat Mazzini bizalmasaihoz. Türr és emigráns társa, Winkler Lajos, együtt utazott Milánó közelébe, hogy kapcsolatokat létesítsen volt katonabajtársaikkal, akik még az osztrák hadseregben szolgáltak. A bíróságot felettébb érdekelte Türr és Calvi olasz ezredes kapcsolata, aki megelőzően szintén az osztrák hadseregben szolgált. Különösen tisztázni kívánták Türr érintkezéseit Füzesy Jenővel (Gregorics Mátyás szökött katona álneve), aki Kossuth igazoló levelével és a magyar származású osztrák katonához intézett proklamációval rendelkezett. Arról a Kossuth aláírásával kinyomtatott proklamációról volt szó, melynek szó szerinti eredetiségét Kossuth utólag vitatta és ami miatt Mazzinival is ellentétbe keveredett. Türr István vallomásaiból kibontakozott tevékeny szerepe a milánói felkelés előkészületeiben és ez elég terhelő bizonyítékot szolgáltatott ellene. Tovább súlyosbította helyzetét, hogy folyamatosan osztrákellenes propagandát folytatott és ez irányú emigráns működése nyilvánvalóvá vált.¹⁴

A brassói hadbíróóság úgy vélekedett, éppen elég adat gyűlt össze ahhoz, hogy Türr felett kimondhassák az ítéletet. Erre 1855. december 29-én került sor, amikor a hadbíróóság teljes létszámban felvonult és ünnepélyes formaságok között a vádlottak padjára ültették Türrt. Ismertették előtte a kihallgatási jegyzőkönyveket, a vádirattal egyetemben. Az utóbbi összegezte felségsértésnek minősített működését, 1848/49-es és a milánói felkelés előkészítésében betöltött szerepét, ellenséges emigrációs tevékenységét, melyek összességükben bizonyították, hogy az osztrák birodalom megrögzött ellenségéről van szó, akit a legsúlyosabb büntetéssel kell sújtani. Ezek után a hadbíróóság, meglepő fordulattal, a kész ítéletet nem ismertette a vádlottal – ámbár Türr meg volt arról győződve, hogy halálra ítélték. A történetekből világosan kiderült, hogy a brassói hadbíróóság a Türr ellen felhozott súlyos vádakát semmiképpen sem kívánta enyhíteni, azok érvényét teljes egészében fenntartotta.¹⁵

A brassói hadbíróóság a kihallgatási jegyzőkönyveket, a vádiratot és az ítéletet legfelsőbb jóváhagyásra Bécsbe küldte. Oda, ahol még tovább folyt a birkózás a katonai vezetés és a civil hatalom képviselői között a Türr-ügy lezárása körül. A történetek arra mutatnak, hogy Coronini tábornok és támogatói formailag nem tettek semmiféle engedményt, meggyőződésük szerint következetesen biztosították a katonai hatalom tekintélyét, ugyanakkor az uralkodóra hárították a civil hatalom kérésének teljesítését. Seymour bécsi angol követ kitaró fellépése, az angol kormány határozott és következetes kiállása Türr szabadonbocsátása érdekében, végül is meghozta a kellő eredményt. 1856. január 30-án Seymour arról értesítette Clarendon külügyi államtitkárt, hogy Bécsben megszületett a döntés, Türr Istvánt rövidesen szabadon fogják bocsátani és Korfu szigetére szállítják.¹⁶ Erre ugyan még néhány hetet várni kellett. Ugyanis csak 1856. február 22-én ült össze ismét a

14 Türr: Aresto... i. m.; L'Opera di Stefano Türr. I. m. II. 12. és köv. o.

15 Uo.; V. ö. Kropff Lajos: Kossuth és Mazzini 1853-ban. *Történelmi Szemle*, 1913.; Kastner Jenő: Kossuth és Mazzini. *Századok*, 1925–26.

16 Seymour Clarendonnak, Bécs, 1856. január 30. (PRO Foreign Office. Gen. Corr. FO 7. 474/65).

brassói hadbíróság, ahol az ítéletet felolvasták. Eszerint Türr István dezertálása miatt, továbbá mert forradalmi tevékenységet fejtett ki Itáliában, el akarta szakítani a birodalomtól az olasz és a magyar területeket, felségárulást követett el. Mindezért összes vagyonát elkobozzák és kötél általi halálra ítélik. Majd némi szünet után egyidejűleg közölték, hogy Ferenc József császár, tekintettel Viktória királynővel fennálló szövetségére, a halálos ítéletet átváltoztatta örökös száműzetésre.¹⁷

Mindennek alapján Türr Istvánt már másnap szabadon bocsátották és két ór kíséretében Nagyszébenen, Szászsebesen, Újvidéken keresztül Triesztbe vitték. Az osztrák Lloyd társaság hajója szállította tovább Korfu szigetére, ahol átadták a helyi angol kormánybiztosnak.¹⁸

Türr István életében a brassói meghurcoltatás ugyan kellemetlen és fájó emlékeket hagyott, de egész életpályáját tekintve pozitív hatásokat is eredményezett. A világ úgy ismerte meg, mint a társadalmi haladás bajnokát, ártatlan áldozatát, akit a haláltól Anglia mentett meg. Amikor az 1850-es évek végén Türr megjelent Észak-Olaszországban és kapcsolatot talált Garibaldival, az íránta megnyilvánuló bizalmat 1855/56-os kálváriája, küzdelmes múltja is fokozta.¹⁹

Korfuba történt megérkezése után Türr azonnali kötelességének érezte, hogy köszönetet mondjon azoknak, akik oly sokat fáradoztak kiszabadítása érdekében. Ezért is írt levelet Viktória angol királynőnek, háláját fejezve ki mindazért, amit Anglia tett rabságából történő kimentése érdekében. Hasonló tartalmú levelet küldött Lord Palmerstonnak Anglia miniszterelnökének is. A széles angol közvéleményt pedig a tekintélyes Times-ban közzétett írásában tájékoztatta mindarról, ami romániai küldetése óta lejátszódott.²⁰ Figyelemre méltó, hogy Kossuth Lajos, aki aggódva kísérte figyelemmel Türr sorsát, szintén jelentkezett az angol sajtó hasábjain – határozottan kiállva Türr igaza mellett és leleplezve Ausztria kicsinyes, korlátolt, de sok tekintetben veszélyes magatartását. Először a londoni The Atlas-ban emelte fel szavát, majd a Scottish Daily News-ban tárta fel Türr helyzetét.²¹ Egészen nyilvánvalóvá vált a nemzetközi közvélemény előtt, hogy az osztrák császárság, oly sokat fitogtatott katonai ereje ellenére, voltaképpen súlyos gyengeségekkel küszködik, nem tud kellőképpen megfelelni a nemzetközi normáknak, együttműködésében bízni nehezen lehet. A Türr-ügy végső soron nem öregbítette Ausztria tekintélyét, sokkal inkább lejáratásához járult hozzá.

Az angol kormány a történetekből levonta a szükséges tanulságokat és bizalmatlansággal tekintett arra a hatalomra, mellyel alapérdekei ugyanakkor számos területen találkoztak. Az angol alsóházban 1856. február 1-jén T. Duncombe

17 V. ö. L'Opera di Stefano Türr. I. m. II. 25–26. o.

18 Gonda: Türr. I. m. 24–25. o.

19 A krími háború magyar emigráns vonatkozásaihoz l. *Thomas Lengyel: Hungarians and the Crimean War. Hungarian Quarterly*, 1939.; *Uő.: Die Ungarn und der Krimkrieg*. Budapest, 1938.; *Papp János-Szalczér Sándor: A magyar emigránsok Törökországban 1849–1861*. Pécs, 1893.; *Dénes Jánossy: Die ungarische Emigration und der Krieg im Orient*. Budapest, 1939.; *Lukács Lajos: Magyar politikai emigráció 1849–1867*. Budapest, 1984. 103. és köv. o.

20 *Türr: Arresto...* i. m.; v. ö. *Berzeviczy: Absolutismus kora*. I. m. II. 281. o.; *Veres Sándor: A magyar emigratio a Keleten*. I–II. Budapest, 1878. II. 159. és köv. o.

21 Kossuth Lajos a „*The Atlas*” című angol újság 1855. november 24-i számában „*The Arrest of an English Officer by Austria in Wallachia*” címen tárgyalta Türr elfogatását és hadbíróság elé állítását. E témára a *The Atlas* 1855. december 1-jén visszatért egy, a „*Daily News*”-ban megjelent tudósításra utalva. Kossuth is tovább folytatta Türr ügyében az angol közvélemény tájékoztatását és a „*Scottish Daily News*” 1855. december 8-i számában „*Colonel Türr Condemned to Death*” címen közölt cikket.

képviselő – aki a magyar ügyeket együttérzéssel szemlélte – interpellációt nyújtott be Türr elfogatása ügyében, sürgetve szabadlábra helyeztetését. Lord Palmerston miniszterelnök válaszában egyetértett a felszólalóval és a Türr érdekében kifejtett erőfeszítésekről közölte, hogy a két kormány tárgyalásai kellő eredményre vezettek és Ausztria hajlandó Türr István ezredes szabadon bocsátására. Minden további kombinációt szükségtelennek ítélt, egyben biztosította a képviselőket a kellemetlen ügy megnyugtató lezárásáról. A szavaiból kiáradó mértékletesség és nyugalom arra is utalt, hogy Anglia a jövőben különösen igyekszik elkerülni minden olyan lépést, mellyel irritálhatják Bécs érdekeit.²² Ezt a magatartást az angliai külföldi emigránsok – köztük a magyarok is – jócskán érezhették, tapasztalhatták növekvő ellenőrzésüket, mozgásterületük fokozatos beszűkülését.

22 Parliamentary Debates. 3rd Series. 1856. February 1. CXL. London, 1856. 89-92. o.